

STATÜ-ROL DAVRANIŞI VE SOSYAL KURUMLAR

İÇİNDEKİLER

- Statü Kavramı
- Rol Davranışı
- Sosyal Kurumlar

ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ

ATA-AÖF

DAVRANIŞ BİLİMLERİ

Yrd.Doç.Dr.Elif KARABULUT
TEMEL

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Statü kavramını tanımlayıp, açıklayabilecek,
- Statü çeşitlerini kavrayabilecek,
- Statü faktörlerinin neler olduğunu anlayabilecek,
- Statü ve rol arasındaki ilişkiyi değerlendirebilecek,
- Rol çeşitleri, rol çatışması ve rol belirsizliği kavramlarını öğrenebilecek,
- Sosyal kurumlar hakkında bilgi sahibi olabilecek,
- Sosyal kurumlar olan aile, eğitim, devlet ve din kurumlarının önemini kavrayacak, insanların gelişimi üzerindeki etkilerini anlayabileceksiniz.

ÜNİTE

3

GİRİŞ

Toplum içinde bireyler çeşitli konumlarda bulunmaktadır. Bu konumlara statü denir. Bireyler bu statülere sahip oldukları sürece toplumun değerleri, örfleri, adetleri ve kanunları ile belirlenmiş olan rol davranışlarını da yerine getirirler. Roller, bireyin belli normlara göre yapmak zorunda olduğu, yapılmasını uygun bulduğu ve yapabildiği, başkalarının ise ondan hak olarak talep ettiği ve statüsü gereği ondan beklenen davranış kalıplarıdır. Bireyin rolleri konusunda yeterli bilgisinin olmaması durumunda rol belirsizliği; birden fazla rolü aynı anda yerine getirmeye çalışmasıyla rol çatışması yaşanır. Statülerin ve kalıplaşmış davranışların birtakım temel ihtiyaçlar etrafında gruplaşması ve bütünleşmesine sosyal kurum denir. Bu bölümde statü, rol ve sosyal kurumlar ayrı birer başlık altında incelenecek ve konulara ilişkin ayrıntılı bilgi verilecektir.

STATÜ KAVRAMI

Statü kavramı kişiye ekonomik ve siyasal haklar veya ayrıcalıklar sağlayabilen toplumsal bir mevkiye karşılık gelmektedir. Weber'e göre başkaları tarafından toplumsal gruplara yüklenen onur ve saygınlık derecesi bakımından farklılaşmayı ifade etmektedir. Kavram, günümüzde bir toplumda geçerli olan kültürel değer ve normlar doğrultusunda kişilerin mesleki konumlarına, bağlı bulundukları aile, aşiret, cinsiyet gibi değişik durumlarına atfedilen itibar, ünvan ve güç gibi değerlendirmeleri içermektedir.

Statü konusunda sosyolojide iki görüş vardır. Daha az kullanımıyla statü bir bireyin toplumsal yapıda, öğretmen, asker, öğrenci gibi işgal ettiği toplumsal rolle ilişkilidir. Daha yaygın kullanımıyla ise sınıf çatışmaları karşımıza çıkmaktadır. Statü, bir kişinin bir grup içinde yer alıp almadığını belirleyen hukuksal, siyasal ve kültürel ölçütlerle yapılan toplumsal tabakalandırma derecelendirmesidir.

Statü, kısaca davranış düzlemi içerisinde bireylerin bulundukları pozisyon ve sosyal ilişkiler alanıdır. Davranış düzlemi ise sınırları belirlenen davranışlar topluluğu olarak tanımlanabilir. Bireyler yaşamları boyunca farklı sosyal gruplara ve ilişkiler sistemine dahil olma zorunluluğundan dolayı çok sayıda davranış düzlemi ile karşı karşıyadır. *Bireysel davranışlar davranış düzlemi içinde anlam kazanır ve sosyal davranışlar haline döner.*

Davranış düzlemi içerisinde çok sayıda sosyal statü yer almakta ve her sosyal statünün istediği bir rol davranışı bulunmaktadır. Sosyal statü bir davranış düzlemi içerisinde belirlenmiş olan yetki ve sorumluluk alanıdır ve davranış düzleminin özelliklerine ve toplumsal yapıya göre şekillenmektedir. Davranış düzleminin evriminde statü değişme ve gelişmelerinin önemli bir payı vardır.

Statü, kısaca davranış düzlemi içerisinde bireylerin bulundukları pozisyon ve sosyal ilişkiler alanıdır. Davranış düzlemi ise sınırları belirlenen davranışlar topluluğu olarak tanımlanabilir.

Farklı davranış düzlemlerinde benzer görünümlü ve benzer işleyişli statüler olabileceği gibi, benzer görünümlü farklı işleyişli statüler de olabilir. Statülerin genel olarak şu özellikleri bulunmaktadır:

- Bazı statüler doğuştan vardır, bazıları ise sonradan kazanılır.
- Aynı anda birden çok statüye sahip olunabilir.
- Bazı statüler doğumdan ölüme kadar değişmezken bazıları daha kolay değişir.
- Her statü belli kurallara bağlıdır.
- Statüler arası ilişki ağı vardır.
- Statüler toplumdan topluma değişiklik gösterebilir.

Bazı statüler doğuştan vardır, bazıları ise sonradan kazanılır: İnsanların statülerinin bazıları doğuştan getirdiği statüler olmasına karşın, bazıları da bireysel çabalarla oluşturulmuş statülerdir. Bu doğrultuda statüleri iki şekilde inceleyebiliriz.

Verilmiş Statüler: Bireyin kazanmak için herhangi bir çaba sarf etmediği, doğuştan gelen statülerdir. Örneğin, cinsiyet, ırk, zengin ya da yoksul bir ailenin çocuğu olmak gibi.

Kazanılmış Statüler: Bireyin doğuştan sahip olmadığı, yaşam içerisinde kendi çaba, beceri, yetenek ve başarısı sonucunda ulaştığı toplumsal konumdur. Eğitim ve fırsat eşitliği bireylerin farklı statülere ulaşmalarında önemli bir faktördür. Öğretmen, doktor, öğrenci, anne-baba olmak gibi.

İlkel veya feodal toplumlarda statülerin çoğu, verilen statülerdir. Oysa demokratik toplumlarda kazanılan statülere daha çok önem verilir. Günümüz toplumlarında statü artık nesilden nesile aktarılan değiştirilemez bir kimliğe dayanmaz. Kişinin hızla değişen ve kaygan bir zeminde yükselen ekonomik düzene uyumuna göre belirlenir. Ancak toplum yapısına ve endüstriyel gelişme hızının belli dönemlerde azalmasına bağlı olarak kazanılan statülerin öneminin azaldığı durumlar olmuştur. Böylece verilen statüler gittikçe çoğalmıştır. Bu bakımdan, sürekli ve dengeli toplumlarda, tam anlamıyla ve gerçek anlamda rol ve statülere rastlama olanağı yoktur.

Bütün toplumlarda birey, rol ve statü edinmede, üyesi olduğu aile veya sosyal grubun belli ölçüde etkisi altındadır. Bununla birlikte en kapalı ve statik toplumlarda bile, bireylerin rol ve statülerine kendi yetenekleriyle hiç olmazsa bir katkıda bulunabildikleri düşünülebilir. Hiçbir rol ve statünün, ne mutlak bir anlamda aktarıldığı ne de aynı kesinlikle kazanıldığı ileri sürülebilir.

İlkel veya feodal toplumlarda statülerin çoğu, verilen statülerdir. Oysa demokratik toplumlarda kazanılan statülere daha çok önem verilir.

Aynı anda birden çok statüye sahip olunabilir: Her birey farklı davranış düzleminde farklı statülere sahip olabilir. Kişinin toplumdaki statüsünün belirlenmesine ilişkin değişkenlerin sayısı çoktur. Toplumdaki statü eş zamanlı olarak gelir, eğitim, etnik köken ve cinsiyete göre tanımlanabilir. Bu farklı değişkenler birbirleriyle tutarlı olduğu zaman “statü tutarlılığı” ya da “statü kristalleşmesi”nden bahsedilebilir.

Bireyin sahip olduğu statüler arasında en etkin olanına “anahtar statü” denir. Anahtar statü, bireyin o toplumdaki veya bulunduğu ortamdaki en temel görevlerini ve kimliğini belirler. İlk tanışılan kişiye sorulan en önemli sorulardan biri, “ne iş yapıyorsunuz?” sorusudur. Çünkü ona nasıl davranılacağı, onun toplumdaki yeri bu soruya verdiği yanıtla bulunabilir. Ekonomik değerlerin önemli olduğu toplumlarda anahtar statü, genellikle kişinin mesleğidir. Toplum, bireyi bu pencereden görecektir ve bireyi anahtar statüsüne göre yorumlayacaktır. Örneğin, bir kadının evindeki anahtar statüsü eş ya da anne olmaktır.

Anahtar statü, bireyin o toplumdaki veya bulunduğu ortamdaki en temel görevlerini ve kimliğini belirler.

Bazı statüler doğumdan ölüme kadar değişmezken bazıları daha kolay değişir: Cinsiyetin doğumdan ölüme kadar aynı kaldığı söylenebilir; meslek, yaş, mal varlığı ve dış görünüşün değişken olduğu görülmektedir. Toplumların yapısına göre statü değişimi olarak sosyal hareketlilikten bahsedilebilir. Sosyal hareketlilik, bireylerin sosyal yapı içindeki yerlerini değiştirmelerine ilişkin bir kavramdır. Bu kavram aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya oluşan dikey hareketlilik ve aynı sosyal tabakadaki hareketliliği gösteren yatay hareketlilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir örgütte muhasebe müdürü olarak çalışan kişinin farklı bir örgütte aynı pozisyona geçmesi yatay hareketlilik iken, bir işçinin yeni bir işletme kurması aşağıdan yukarıya doğru dikey hareketlilik; bir işletme sahibinin iflas etmesi ise yukarıdan aşağıya doğru dikey hareketliliktir. Sosyal hareketlilik sonucu bireylerin tüketim davranışları da değişiklik göstermektedir.

Her statü belli kurallara bağlıdır: Kişilerin sosyal düzende içinde bulundukları statüye uygun davranışlarda bulunması gerekir. Bir şirketin müdürü iş yerinde müdür, evde eş ve baba, aile büyüklerinin yanında ise çocuk statüsündedir. Bir müdürün evde de eşine ve çocuklarına müdür olarak davranması beklenenin aksi yönünde bir davranış olacaktır.

Statüler arası ilişki ağı vardır: Bir bireyin sahip olduğu statüler birbirinden bağımsız değildir. Aralarında çeşitli ilişkiler vardır. Bireyin yaşı, mesleği, oturduğu ev, kullandığı araba birbirini tamamlayıcı özellikler taşır. Birey 10 yaşında evli olamaz ya da araba kullanamaz. Meslek sahibi değildir. Bunların olması için belli bir yaşa, eğitime, tecrübeye ihtiyaç vardır.

Statüler toplumdan topluma değişiklik gösterebilir: Toplumun bize dayattığı başarı ölçütleri her daim geçerli ve evrensel ölçütler değildir. Yüksek statüye yol açan özellikler ve beceriler, dünyanın her yerinde ve tarihin bir kesitinde geçerliliğini korurken, başka bir yerde ve başka bir zamanda son derece alakasız görünür. Bu durumda sözü edilen statü, içinde bulunulan toplumun şartlarına göre belirlenir ve yine şartların değişmesiyle beraber değişiklik gösterebilir. *Örneğin, günümüzde Amerika’da doktorluk yüksek statülü bir konum sayılırken, Orta Çağ’da Avrupa’da din adamlığı yüksek statü sayılmaktaydı. Hatta Ortaçağ’da doktorluk yapanlara kötü gözle bile bakılmıştır.*

Aynı ülkede toplumsal değişme ile birlikte statü değişimleri gözlenebilir. Eskiden devlet memurluğu toplumda saygınlık uyandırırken, günümüzde az para kazandıran bir meslek gözüyle bakıldığı için popülerliğini kaybetmiştir.

Japonya’da kişinin statüsü, bağlı olduğu grubun statüsüne dayanmaktadır. Japon çalışanları çoğu kez sadece isimleriyle değil, aynı zamanda şirketle olan yakın ilişkilerine göre işe kabul edilirler. Tokyo Üniversitesi gibi üniversitelere devam etme, Toyota Şirketi veya Maliye Bakanlığı gibi seçkin kurumlarda istihdam edilme Japon toplumlarında yüksek bir statü olarak kabul görür. Almanya’da ise eğitimle ilgili başarılar yüksek bir değere sahiptir.

Hindistan’da statü bireyin içinde bulunduğu kastla belirlenir. Hint sosyal hiyerarşisinin dayandığı Kast sistemi toplumu dört gruba böler. Birinci grup entellektüel tabakadır, bilginler ve rahipler (Brahmanlar) bu tabakada yer alır. İkinci grup askerler, prensler ve üst düzey memurların (Kshatriyalar) oluşturduğu tabakadır. Üçüncü grup tüccarlar, toprak sahipleri ve çiftçilerin (Vaişyalar) yer aldığı tabakadır. Dördüncü tabaka ise işçiler ve köleler (Sudralar) dir. Bunların dışında kast sistemine dahil edilmeyen dokunulmazlar (Paryalar) olarak adlandırılan kişiler bulunmaktadır. Bunlar insanlığın en aşağı tabakasında yer alırlar ve hiçbir hakları yoktur. Bu sistemde bir kişi ne kadar açık renkliyse o kadar üst tabakada yer alır. İngiltere’de ise sınıf sistemi kendini devam ettirme eğilimindedir ve sınıflar arası hareketlilik sınırlıdır.

ABD’nin sınıf yapısı ise İngiltere’den daha az uç bir noktadadır ve hareketlilik daha fazladır. Amerika’da da İngiltere’de olduğu gibi üst, orta ve işçi sınıfı bulunmakla birlikte belirli bir sınıfın mensubu olmak bireyin ekonomik başarılarına ve eğitim altyapısına göre belirlenir. Geleneksel yapısı, dinin etkisi ve akrabalık ilişkileri ile Türkiye’de de sınıflar arası hareketliliğin nispeten sınırlı olduğu söylenebilir. Statü anlayışının toplumdan topluma değişmesi durumunun bir örneği de Viktorya döneminden verilebilir. O dönemde statü ve saygınlık kazanmak, gösterişli eşyalara sahip olmakla ölçülüyordu.

Statüyü etkileyen faktörler, bireyin yetenekleri, eğitim seviyesi, sahip olunan meslek, yaş ve cinsiyet durumu olarak belirlenmiştir.

Statü Faktörleri ve Statü Sembolleri

Her davranış düzlemi içerisinde statüyü belirleyen faktörler bulunmaktadır. Statüyü etkileyen faktörler, bireyin yetenekleri, eğitim seviyesi, sahip olunan meslek, yaş ve cinsiyet durumu olarak belirlenmiştir. Bireysel yetenekler, davranış düzlemi içerisinde bireylerin yapabilecekleri işlerin belirleyicisi durumundadır. Her davranış düzleminde bireylerden istenen görevler vardır. Bu görevleri yerine getirecek kişide bulunması beklenen yetenek ve özellikler, söz konusu statüyü işgal edecek kişiler için oluşturulmuştur. Bu durum, statüler arasındaki önem farkını belirleyecektir.

Davranış düzlemi içerisinde statünün gerektirdiği eğitim seviyesi de önemli bir statü belirleyicisidir. Eğer statünün özelliği gereği kişide yüksek eğitim seviyesi aranıyorsa bu statünün önemi, düşük seviyede eğitim gerektiren statülere göre daha fazla olmaktadır. İçinde yaşanan kültür ortamında hangi mesleklerin önem taşıdığı ve ne tür bir değer atfedildiği o mesleğin taşıdığı statü faktörü açısından önemlidir. Yaş faktörü de terfi konusunda avantaj sağladığı durumlarda önemli bir statü faktörü olarak görülebilir.

Belli statülerdeki bireylerin o statüde olmaktan dolayı elde ettiği imkânlarla ise statü sembolleri denir.

Cinsiyet açısından bazı durum ve şartlarda erkek olmak kadın olmaya göre görece bir üstünlük sağlarken, bazı durumlarda ise kadın olmak statü faktörü açısından görece bir üstünlük sağlayabilmektedir. Sosyal statüyü belirleyen şartlar açısından bireyin mensup olduğu aile, bireyin eğitim durumu, işi, derisinin rengi, cinsiyeti ve serveti gibi değerler ön plana çıkarken; günümüz toplumlarında bireylerin toplumsal kimliklerinin temeli olarak boş vakit uğraşları ve tüketim alışkanlıkları giderek daha çok önem kazanmaktadır. Statüyü belirleyen unsurlar üretimden ziyade tüketim bazlı olmaktadır.

Belli statülerdeki bireylerin o statüde olmaktan dolayı elde ettiği imkanlara ise statü sembolleri denir. Aynı davranış düzlemi içerisinde bireylerin kıyafetlerinin renk, kalite ve markası, ofislerin döşenme şekli ve kullanılan ofis araçlarının kalitesi, sahip olunan özel otomobilin markası hatta evlilik yüzüğü bile bir statü sembolü olarak görülebilir. Sosyal sistem içerisinde benzer statüleri işgal eden kişiler zamanla benzer statü sembollerine sahip olmaya çalışırlar.

Evlere ekonomik aletlerin girmeye başladığı 1960'lı, 1970'li yıllarda, buzdolabı ya da çamaşır makinesine sahip olmak kendi başına bir statü sembolü iken, şimdi hangi model, ne marka aletlerin kullanıldığı sınıfsal bir farklılığa işaret etmektedir. Günümüzde plazma televizyonlar, çift kapılı çok fonksiyonlu buzdolaplar örneklerinde olduğu gibi eşyaların kalite, şıklık veya fonksiyon açısından sağladıkları üstünlükler birer statü sembolü olarak görülmektedir.

Statü, davranışın senaryosunu oluştururken; rol davranışı bu senaryonun bir düzlem içerisinde gerçekleştirilmesidir.

ROL KAVRAMI

Statü ve rol, sosyal yaşam için uygun davranış kalıbını oluşturmada iki önemli faktördür. Rol davranışı statünün belirlediği görevler ve hakların bireyçe kullanılmasıdır. Kısaca kişinin statüsüne uygun davranışına rol denir. Buna göre rol, bireyin yerine getirmek zorunda olduğu fonksiyon, rol davranışı ise; bireyin söz konusu fonksiyonu yerine getirmeye ilişkin davranışı olarak değerlendirilebilir.

Rol davranışı bireyin kendinden beklenen davranışları ne şekilde değil nasıl gerçekleştireceği olarak tanımlanmaktadır. Aynı statü içinde bir rolün farklı şekillerde gerçekleştirilmesinin mümkün olması, kişilik özelliklerinin rol davranışını etkilediğinin bir göstergesidir. Birey gün içerisinde çok sayıda davranış düzleminde yer almakta (baba, genel müdür, uçak yolcusu) ve her bir statünün gereğini yerine getirmek ve rol davranışlarını göstermek durumunda kalmaktadır.

Rol Çeşitleri

Rol, herhangi bir sosyal pozisyonu işgal eden kişinin davranış biçimlerinin toplamı; kişiden diğerleri ile olan ilişkilerinde beklenen faaliyet kalıpları ve davranışlar; mevcut normlardan kaynaklanan beklentilere sahip pozisyon, bireyin kişiliğiyle sosyal sistemin yapısı arasındaki birleşme noktası, bireyin bir toplumun üyesi olarak icra edebilme kapasitesi içindeki normatif beklentiler sistemi olarak tanımlanır. *Rolü oluşturan üç unsur vardır. Bunlar; çevrenin beklentileri, kişinin algıları ve davranışlardır.*

Çevrenin beklentileri, kişinin rolü ile ilgili olarak çevresinin ondan istekleri ve kişiye aktardıkları baskılardır. Bir rolü oluşturan ikinci unsur ise kişinin kendisi ile ilgili rol tanımlamasıdır. Kişinin algıları kendisi ile ilgili rol tanımlamalarını oluşturur. Rol davranışları ise kişinin çevresinin beklentileri ile kendi tecrübelerini birleştirip ortaya koyduğu davranış biçimleridir. Kısaca rol oynamada görülen kişisel farklılıklara rağmen belirli bir statünün gerektirdiği rol oynama biçimi vardır ve böyle bir statüyü işgal eden bütün bireyler, statüye ilişkin temel normlara uymak zorundadırlar. Bir davranış düzlemi içerisinde gerçekleşecek olan rolleri, gerçekleşme biçimleri ve yaygınlıklarına göre üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar; temel roller, genel roller ve bağımsız rollerdir.

- **Temel roller:** Kişilerin yaş ve cinsiyete bağlı olarak gerçekleştirmek durumunda oldukları rollerdir. Erkek, kadın, çocuk, genç, yetişkin, yaşlı olmak gibi.
- **Genel roller:** Kişilere toplum tarafından niteliklerinden dolayı verilen, toplumca kabul edilmiş olan, sınırları davranış düzlemlerine göre

değişen, sonuçları çoğu zaman toplumu veya grubu etkileyen rollerdir. Mesleki roller gibi.

- **Bağımsız roller:** Bireylerin kendi istek ve iradelerine bağlı olarak gerçekleştirdikleri rollerdir. Bunların kazanılması veya yerine getirilmesi zorunlu değildir. Dans kursuna gitmek, tenis kulübüne üye olmak gibi.

Örnek

- Bir bayan doktorun hafta sonları resim kursuna gitmesi şu anlamlara gelir:
- Temel rol: Kadın olarak rolü,
- Genel rol: Doktorluk mesleğini yaparken yerine getirdiği roller,
- Bağımsız rol: Resim kursundaki rolü

Rol Çatışması

Rol çatışması, bireyin aynı anda birden fazla rol davranışını gerçekleştirmek durumunda kalması ve kişinin davranış düzlemini benimsememesi durumunda ortaya çıkabilir. Kişi-rol çatışması dört farklı şekilde görülebilir:

- **Bireyin aynı anda birden fazla rolü gerçekleştirmek durumunda kalması.** Örneğin, bir polisin hırsızlık iddiasıyla çağrılan evde oğlunu yakalaması veya kaza yerine gelen bir hekimin yaralıları arasında eşine rastlaması.
- **Bireyin mevcut yetenek ve özellikleriyle rol gereklerinin uyumsuz olması.** Bu tür rol çatışması iki şekilde olabilir. Birincisinde kişinin yetenek ve özellikleri rol gereklerinin üzerinde olacak şekilde bir uyumsuzluk söz konusudur. İkincisinde ise kişinin yetenek ve özellikleri rol gereklerinin altında kalmaktadır.
- **Bireyin yerine getirmek zorunda olduğu kendi rolünü veya davranış düzlemini sevmemesi hali.** Örneğin, ilaç kokusundan hiç hoşlanmayan birinin eczacılık bölümünde okuması.
- **Bireyin davranış düzleminde değişiklik olmasına rağmen rol davranışını değiştirememesi durumu.** Örneğin, bir yöneticinin iş yerinde astlarına, evde çocuklarına davrandığı gibi davranması.

Rol çatışması bireyin aynı anda birden fazla rol davranışını gerçekleştirmek durumunda ortaya çıkar.

Örgütsel davranış açısından işgörenlerde rol çatışmasına neden olan faktörler; amaç farklılıkları, kaynakların dağıtımı, yöneticilerin tutum ve

davranışları, örgüt içindeki iletişim tarzı ve örgütün çalışanlardan beklentileridir.

Örgütlerde rol çatışmasının aşağıdaki gibi farklı nedenleri vardır:

- Rolün gereklerinin biliniyor olmasına rağmen zamanla toplumsal değişim nedeniyle bireyin yeni rol ve geleneksel rol arasında kalması,
- Rolün bireyin değer yargıları ile çelişkiler içermesi,
- Süreç içerisinde beklenen rollerin birbirini izleyen bir tutarlılık içerisinde olmaması,
- Rol göndericinin birbiriyle çelişen ve uyumsuz beklentilerde olması,
- Birden fazla rol göndericinin taleplerinin çakışması,
- Rol sorumlusunun yerine getirmesi gereken roller arasında tercih yapamaması,
- Bireye yerine getirebileceğinden fazla rolün yüklenmesidir.

Rol Belirsizliği

Rol belirsizliği, bireyin rolleri konusunda yeterli bilgisinin olmaması durumudur. Örgütsel düzlemde işgörenlerin kendisine verilen görevde istenen performansı ortaya koyabilmesi için gerekli bilgiye sahip olmaması durumudur. Rol sınırları düzenli ve açıkça tanımlanmış olduğunda kişiyle rol arasında bir uyum olmakta, bu da rol açıklığını yansıtmaktadır. Rol belirsiz ve tanımlanmamış olduğunda ise birey rolün yerine getirilmesiyle ilgili olarak belirsiz bir durumla karşılaşmaktadır. Rol belirsizliği; görev belirsizliği ve sosyal-duygusal belirsizlik olarak iki çeşittir.

Rol belirsizliği, bireyin rolleri konusunda yeterli bilgisinin olmaması durumudur

- **Görev Belirsizliği:** Örgütte çalışanların yapacağı iş ile ilgili belirsizliğin olmasıdır. Rolün nasıl yerine getirileceğine ilişkin bilgi eksikliği olması rol belirsizliğinin düzeyini belirler.
- **Sosyal - Duygusal Belirsizlik:** Kişinin kendisini başkalarının nasıl değerlendirdiğinden emin olamamasıdır. Değerlendirme ölçütü açık olmadığı veya diğer çalışanlardan geri bildirim alınmadığında bu belirsizlik yaşanır.

Örgüt yapısının karmaşık ve büyük olması, örgütlerin yapısının hızlı değişimi, değişimin kaçınılmaz olarak çalışanlara etkisi, kurum içi hareketlilik, yönetimin bilgi akışını sağlayamaması, teknolojik gelişmelerin çalışanların yeni roller üstlenmesini gerektirmesi ve görev tanımlarının yapılmamış olması rol belirsizliğini doğuran nedenler arasında sayılabilir.

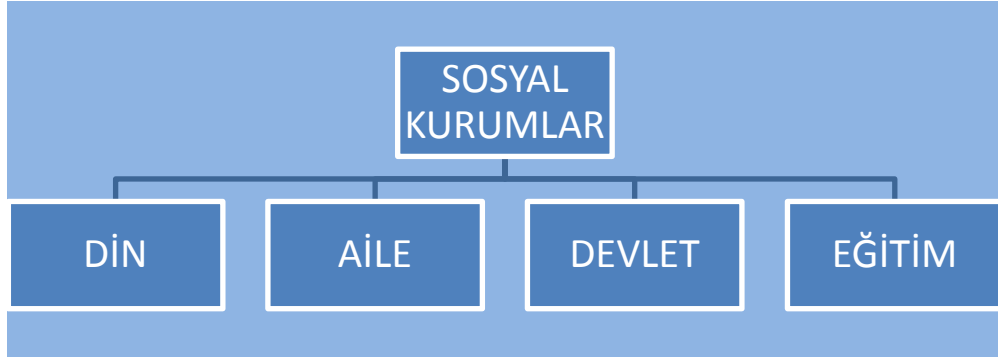
SOSYAL KURUMLAR

Sosyal kurumlar, bir toplumda ortak algılanan ilişkilerin genel yönü olarak görülebileceği gibi bireylerin davranışlarını düzenler.

Bireylerin ihtiyaçlarını karşılama biçimi, toplumun kültürel yapısına ve kişilerin olanaklarına ve içinde bulundukları sosyal grubun yapısına göre farklılık gösterir. Bireylerin toplum içinde nasıl davranması gerektiğini ve bu davranışların kurallarını belirleyen, kişilere belli şekillerde davranması için zorlayıcı etkide bulunan, aralarında birlik ve bütünlük olan uyumlu ve örgütlü bütünlere sosyal kurumlar denir.

Sosyal kurumları, toplumsal yapıyı düzenleyen temel kurallar ve normlar topluluğu olarak da tanımlamak mümkündür. Sosyal kurumlar, bir toplumda ortak algılanan ilişkilerin genel yönü olarak görülebileceği gibi, bireylerin gelecek davranışlarını düzenleyen kuralların da tamamı görünümündedir. Genel olarak sosyal kurumların başında aile, eğitim, devlet ve din gelir.

Şekil 1. Sosyal Kurumlar

Aile Kurumu

Aile kurumu toplumların kültürüne göre geleneksel geniş aile veya çekirdek aile olarak görülebilir.

Kurumlar insanların bir arada yaşayabilmeleri için belli fonksiyonları üstlenmiştir. Aile kurumu ise diğer tüm kurumların temelinde yer alır. Çünkü ekonomi, din, yönetim, eğitim gibi sosyal kurumlar öncelikle aile içerisinde şekillenir. Aileyi, eşlerin duygusal ve üremeye dair gereksinimlerinin karşılandığı, çocukların bakımının ve eğitiminin üstlenildiği, ortak amacı ve inançları olan bir yapı şeklinde tanımlayabiliriz. Ailenin varlığı, kuşkusuz her toplumda meşru olarak varlığın ve kültürün sürdürülebilmesi açısından oldukça önemlidir. Aile, toplumun diğer alt sistemleriyle yakın ilişkidir. Sosyal yapı içerisinde çok yönlü bir etkileşim sonucu fonksiyon ve yapı değiştirerek toplumun bütünlüğünü, kişinin güvenliğini sağlayan bir kurumdur.

Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş temel değerleri kuşaktan kuşağa

aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir. Aile kurumu toplumların kültürüne göre geleneksel geniş aile veya çekirdek aile olarak görülebilir. Geleneksel geniş aile, büyükanne ve babaların, dede ve torunların birlikte yaşadıkları, evlenen erkek çocukların da eşlerini aile içine getirdikleri aile tipidir. Geniş ailenin toplumun tüm yönleri ile ilgili aşağıdaki gibi çeşitli işlevleri bulunmaktadır:

- **Ekonomik işlev:** Aile aynı zamanda hem üretim hem de tüketim birimidir. Aile içinde yaşa ve cinsiyete göre bir iş bölümü mevcuttur. Evin reisi aynı zamanda hem baba hem patron; çocuk ise hem oğul hem de çıraktır.
- **Saygınlık işlevi:** Birey ait olduğu aile ve akrabalık çerçevesinde bulunduğu konuma göre saygınlık edinir. Kişinin statüsünü bilmek için “kimlerdensiniz” diye sorulur.
- **Eğitim işlevi:** Çocuk toplumun kültürünü, mesleki bilgilerini aile içinde edinir. Aile içindeki büyüklerin küçük çocukların eğitilmesinde büyük payları vardır.
- **Koruyucu işlev:** Geniş ailelerin yaygın olarak görüldüğü geleneksel toplumlarda tüm aile üyeleri dıştan gelen saldırılara birlikte karşı koyarlar.
- **Dinsel işlevi:** Geleneksel geniş aileler, kendi üyelerine dinsel eğitim verir ve aynı zamanda üyelerinin dinsel eğitimin gereklerini yerine getirip getirmediğini denetler.
- **Eğlenme ve dinlenme işlevi:** Aile üyeleri yapılan tüm eğlencelere ve törenlere birlikte katılır. Düğün, sünnet vb. törenlerde aile üyelerinin hepsi bulunur.
- **Çocuk yapma işlevi:** Geleneksel geniş ailelerde yeni evlenen çiftte, çocuk yapmaları ve neslin devamını sağlamaları konusunda aile üyeleri tarafından bilgi verilir.
- **Psikolojik doyum sağlama işlevi:** Geleneksel geniş ailede psikolojik ilişkiler yoğun değil yaygındır. Kişi, ailesi ve çocukları ile olan ilişkileri kadar; anne, babası ve kardeşleri ile de psikolojik bağlar içinde bulunur.

Anne, baba ile evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile türlerinde, çocuk sayısı azalarak, çocuğa verilen değerde bir artış meydana gelmiştir. Çekirdek ailenin işlevleri; insan türünün devamını sağlamak için çocuk yapmak, çocuğun küçük yaşta toplumsallaştırılması ve aile üyelerinin psikolojik doyuma ulaşmasıdır. Çekirdek aile yapısı her iki eşin de çalışmasına olanak verir. İletişim ve etkileşim söz konusu olduğunda daha demokratik bir ilişki söz konusudur. **Aile içi karar mekanizmalarının işleyişinde tüm aile üyeleri kararlara katılır.**

Çekirdek aile yapısı her iki eşinde çalışmasına olanak verir. İletişim ve etkileşim söz konusu olduğunda daha demokratik bir ilişki söz konusudur.

Aile içerisinde temeli atılan ve daha sonra eğitim kurumları tarafından pekiştirilen bilgilerle birey kişiliğini ve kimliğini oluşturarak sosyalleşir.

Aile üyeleri arasındaki etkileşim ve aile ortamı, psiko-sosyal yönden gelişen bireyin en çok iletişime girdiği yerdir. Bu ilişkiler bireyin kendine güvenmesini, kendine ve diğer bireylere sevgi duymasını, kimlik kazanmasını, kişilik gelişimini, sosyal beceriler geliştirmesini ve topluma adaptasyonunu mümkün kılar. Toplumun sosyo-kültürel özellikleri, kişiye ailesi aracılığı ile aktarılır.

Çocuk, ailesi içerisinde insan ilişkilerini gözlemler, yaşar ve bu ilişkileri belirleyen anlaşma, uzlaşma, bağlılık, iş birliği gibi olumlu niteliklerle beraber, anlaşmazlık, çekişme ve çatışma gibi olumsuz durumlarda takınacağı tutumları da öğrenir. Özellikle okul öncesi dönemde anne ve baba, çocuk üzerinde oldukça etkilidir. Çocuk bu dönemde anne ve babasının olumlu ve olumsuz yönlerini benimseyerek içine sindirir. Aile, çocuğu sosyalleştirirken, çocuklara toplumun değer ve normlarına uygun bir birey olmayı öğretir. *Böylelikle onların sosyalleşmelerine yardımcı olurken, çocuklar da sosyalleşmenin temel değerlerini içselleştirerek nesiller arası kültür aktarımını gerçekleştirirler.*

Bir toplumun kültürünün nesilden nesile aktarımı ailede başlar, okulda ve çevrede devam eder. Aileler topluma yeni üyeler kazandırırken, çocuğa da toplumun temel değerlerini öğretmektedir. Ayrıca ailenin üyeleri için sağladığı psikolojik tatmin özelliği, görülmedik biçimde duygusal bir destek kaynağıdır.

Ailenin işlevleri; bireylere düzenli yaşam sağlamak, sevgi ile şefkat ihtiyacını giderebilmek, neslin devamlılığını sağlamak, gelenek ile göreneğin aktarımını gerçekleştirmek, çocukların ruh sağlığını gözetmek ve onları eğitmek, yaşlılıkta güvence sağlamak, eşler arası ilişkilerin meşrulaştırılması şeklinde sıralanabilir.

Bütün sosyal kurumlarda olduğu gibi aile kurumu da toplumsal değişimlerden etkilenmektedir. Son yirmi yıl içinde tüm sanayileşmiş ülkelerde aynı hanede oturan insanların oranı önemli ölçüde azalırken, boşanma oranları da etkili bir şekilde artmaktadır. Kişisel yaşamda büyük ölçüde deneme-yanılma yaşandığı görülmekte, ailenin gelişmesine ilişkin modellerin gelecekte nereye varacağından kimse emin olamamaktadır.

Eğitim Kurumu

Bir sosyal kurum olarak eğitim kurumları, bireylerin toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlayacak olan toplumsal kuralları öğrenmelerinde etkili rol oynayan kurumlardır. Aile içerisinde temeli atılan ve daha sonra eğitim kurumları tarafından pekiştirilen bilgilerle birey kişiliğini ve kimliğini oluşturarak sosyalleşir. Sosyalleşme sürecine önemli katkı sağlayan okulda, sosyalleşme daha resmi ve örgütlü olarak gerçekleştirilmektedir. Birey bu eğitim kurumlarında salt bilgi değil aynı zamanda toplumsal sorumluluklarını da kazanmaktadır. Dolayısıyla eğitim kurumlarının bireyi etkileyen ilk organizasyon olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir.

Birey eğitim kurumlarında salt bilgi değil aynı zamanda toplumsal sorumluluklarını da kazanmaktadır.

Çocuk okulda toplumun temel yapısını anlamaya ve akabinde de toplum halinde yaşamının kurallarını öğrenerek toplumun bir parçası olmaya çalışır. Eğitimin tarihini gözden geçirdiğimizde, Platon baskılı eğitimin kalıcı ve iyi sonuç vermeyeceğini vurgulamış, derslerin oyun oynanır gibi işlenmesini öğütlemiştir. Özgür insanın öğrenimi de özgür olmalıdır. Eğitimin başlatılma biçimi kişinin tüm gelecek yaşamını etkiler. Platon için eğitilmiş insan, doğru seçimler yapabilen, doğru kararlar alabilen kişidir.

Platon için eğitilmiş insan, doğru seçimler yapabilen, doğru kararlar alabilen kişidir.

Aristo ise eğitimi, yalnız zihnin eğitimi olarak değil bir gelişme süreci, insan ruhunun her yönünü ilgilendiren ve sonunda kişilik oluşumuna götüren bir süreç olarak algılamıştır. Yunanlılar eğitimi genel olarak onurlu yaşama sanatı olarak görmüşlerdir. Erasmus, hoşgörüyü savunmuş bir filozof olarak öğrenimden baskıyı çıkartıp onun yerine özgürlüğü ve eğlenceyi koymayı istemiştir. Locke ise eğitim kurumlarında çocuklara yaşlarına göre özgürlük tanınarak gereksiz baskı ve kısıtlamaya başvurmadan yaşamalarının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. “Çocuk neyi öğrenmeye hazır ise onu öğretin” ilkesinin benimsenmesini savunmuştur. Günümüzde eğitim kavramı ile ilgili olarak yapılan tanımlarda şunları görebiliriz:

Eğitimin toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerle bireyin yaşadığı toplumla uyumlu olması, demokrasinin ilkelerine saygılı, haklarını yasal yollarla koruyan, olanaklarının farkında olarak bireylerin iyi üretici ve tüketici olmaları sağlanmaktadır.

Eğitimin toplumsal işlevinde amaç, toplumun sürekliliğini sağlamak için toplumla uyumlu bir biçimde hareket eden bireyler yetiştirmektir. Eğitim kurumları bu işlevlerini yerine getirebilmek için bireylere, içinde yaşadıkları toplumun kültürel mirasını öğreterek, bireylerin toplum kültürünü geliştirecek şekilde yetiştirilmelerini sağlar. Böylelikle de toplumun kültürel birikimi eğitim yoluyla yeni nesillere aktarılır. Eğitim ile bireyler kamusal işlemlerin yürütülmesine, gerekli olan bilgileri, tutumları, yetenekleri vs. olarak daha etkin olarak katılırlar.

Eğitimin siyasal işlevinde amaç, toplumdaki bireylere ulusal değerleri kazandırıp ulus bilinci oluşturmak, var olan siyasal düzeni korumak, lider ve seçmen yetiştirmektir.

Eğitimin ekonomik işlevinde ise amaç, toplumdaki bireylerin gerekli beceri ve yetenekleri kazanmasını sağlamak, üretim ve tüketimin önemini bilen bireyler yetiştirmektir. Bu üç işlevin yanı sıra eğitim, bireyin kendini gerçekleştirmesinde, insan ilişkilerinin gelişmesinde, sorumluluklarını bilen bir vatandaş olarak yetişmesinde de oldukça etkilidir.

Her toplum kendi yaşam biçimi çerçevesinde eğitim etkinliklerinde bulunmaktadır. İlkel dönem topluluklarında ok atma, korunma ve öldürmeye ilişkin

Eğitim ile bireyler kamusal işlemlerin yürütülmesine, gerekli olan bilgileri, tutumları, yetenekleri vs. olarak daha etkin olarak katılırlar.

bilgi, beceri ve davranışlar gerekli olduğundan eğitimin amaçları bu gerekliliklere göre belirlenmiştir. Her dönemde eğitimin amacı, bireysel ve toplumsal açıdan hayatta kalma becerilerinin oluşturulması olmuştur.

Eğitim sosyolojisinde işlevselci yaklaşıma göre çağdaş toplumda eğitim iki işlevi ile önem kazanmıştır. Eğitim; yetenekli kişileri ayırıp seçmekte ve böylece en yetkin ve azimli olanların en yüksek, en zor konumlara gelmesini sağlamakta kullanılan etkin ve akılcı bir araç durumuna gelmiştir. Dolayısıyla okullar, kişinin konumunun aile kökeni ile belirlenmesinden ziyade çaba ve yeteneğin belirlediği bir fırsat eşitliği toplumunun oluşmasına yardımcı olurlar.

Geleneksel toplumlarda eğitim amaçları ve bu amaçların hiyerarşisi, ahlaki ve dinsel değerlere dayalı özellikler gösterir. Demokratik toplumda eğitimin amaçları, demokratik eşitlik, toplumsal etkinlik ve toplumsal hareketlilik esasına göre düzenlenir. Demokratik eşitlik açısından eğitim amaçları, bireylerin vatandaşlık sorumluluklarını yeterli düzeyde ve eşit bir özenle taşımalarını sağlayacak şekilde düzenlenir. Eğitim kurumları hem etkili vatandaşlığı hem de göreceli eşitliği desteklemelidir. Böylece demokratik eşitlik vatandaşın bakış açısı olur. Bu bakış açısında eğitim, insanları siyasi rollerine hazırlayacak biçimde tasarlanmış bir kamu malı olarak önem kazanır.

Toplumsal etkinlik kavramına göre, bireylerin ekonomik alanda rolleri başarmaları, belirtilen rolleri yeterli düzeyde yerine getirecek biçimde hazırlanmalarıyla ilgilidir. Buna göre sağlıklı bir ekonomi ve bu ekonomiye çalışanların verimli katkılarının sağladığı yarar tüm toplum üyelerine yöneliktir. Bu açıdan eğitim, çalışanları yapısal olarak gerekli piyasa rollerini yerine getirmeye hazırlayacak şekilde tasarlanmış kamusal bir mal olduğundan, siyasi bir etkinliktir.

Toplumsal hareketliliğin sağlanmasında eğitim, kamudan çok bireyin yararına hizmet eder. Bu bakış açısında eğitim, bireyleri toplumsal yapıdaki yarışta başarılı olmaya hazırlayacak biçimde tasarlanmış özel bir mal olarak değerlendirilir.

Devlet, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimidir ve siyasal bir organizasyondur.

Belirtilen üç amaç da siyasi sistemin güçlerini beslemek için verilen çabalar olmaları nedeniyle siyasidir. Birincisi, ideolojik ve siyasi, ikincisi ekonomik, üçüncüsü ise toplumsal yaşamdaki bireysel olanaklara ilişkin siyasi düşünceyi yansıtır. Dolayısıyla modern demokrasi toplumunda öğrenciyi yaşama hazırlamak için aile ile eğitim kurumları arasında bir iş birliğine gereksinim vardır. Bu iş birliği aynı zamanda tüm toplumsal kurumlar ve gruplar için de geçerlidir.

Devlet Kurumu

Devlet, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimidir ve siyasal bir organizasyondur. Devlet, farklı anlayış ve ideolojilere göre, “bir sınıfın

diğer sınıfları egemenliği altına almasını sağlayan örgütlenme”, “bütün toplumu kapsayan ve birleştiren bir kuruluş”, “amaç değil, toplumsal düzeni ve birlikteliği sağlayan bir araç”, “ulusun hukuki kişilik kazanmış şekli”, “etkili olarak yürürlükte bulunan bir hukuki normlar sistemi”, “politik birleşme ve bütünleşmeyi sağlayan bir simge, sembol” veya “belli bir ülke üzerinde yerleşmiş zorlayıcı yetkiye sahip üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği politik kuruluş” olarak tanımlanmaktadır. Devletin tanımlanmasında farklılıkların olmasının nedeni, tarihsel bir gerçeklik olmasıdır.

MÖV. yüzyılda Atina'da ortaya çıkan sofizm akımına göre ise devlet insan yapısıdır. İnsanların güven içerisinde yaşayabilmeleri ve az zahmetle çok iş başarabilmeleri için aralarında anlaşarak kurdukları bir kurumdur. Bu görüş, devletin, insanların aralarında yaptıkları bir anlaşma sonucu ortaya çıktığı düşüncesine götürür. Sokrates, toplumun doğuştan erdemli oldukları sanılan soylularca yönetilmesinden yana değildir. Soylu azınlığın değil erdemli, bilgili azınlığın yönetimini istemektedir.

Sokrates, yasaları yazılı olan ve yazılı olmayan yasalar olarak ikiye ayırır. Yazılı yasalar, toplumu yönetenlerin yaptıkları yasalar.

Sokrates, yasaları yazılı olan ve yazılı olmayan yasalar olarak ikiye ayırır. Yazılı yasalar, toplumu yönetenlerin yaptıkları yasalar. Yazılı olmayan yasalar ise genel ahlak ilkelerinin oluşturduğu kurallardır. Kişi her iki yasaya da uymak zorundadır. İyi bir yurttaşın çevresine kötü örnek olmamak, kötülere istediklerinde yasaları çiğneme cesaretini vermemek için tüm yasalara saygılı olması gerekir. Platon’a göre ise toplumun doğuşu nedeni, insanların tek başlarına kendi kendilerine yetememeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başkalarının yardım ve işbirliğine gerek duymalarıdır.

İş bölümü ve uzmanlaşma toplumu giderek büyütür ve beraberinde sınıfları getirir. Toplumda iki tür sınıf vardır. Bunlar; üreticiler sınıfı ve toplumu koruyan ve yönetenler sınıfıdır. Aristoteles, hocası Platon’un savunduğu görüşlerin aksine her devir ve tüm toplumlar için geçerli olacak tek bir yönetim biçimini kabul etmez. Çeşitli yönetim biçimleri öngörür ve bunları inceler. Bunlar;

Monarşi: Monarşi tek kişinin yasalara uygun yönetimidir. Değişik uygulamaları olur. Mutlak monarşide, tüm iktidar tek kişidedir. Kişi toplumdaki her şeyin efendisidir. Monarşinin bir türü de devletin kurucusu olan ya da savaşta kazandığı başarı ve yiğitlik nedeniyle toplumun minnet duygusunun ifadesi olarak bir kişiyi başa geçirmesi biçiminde ortaya çıkar. Bazen *monarşi, hayat boyu monarşi biçimini alır. Yetkiler babadan oğula geçme yoluyla değil seçimle elde edilir.*

Askeri ve dini yetkilere sahip olunur. Bazı tür monarşilerde bir tehlike döneminde halk, güçlükleri yenebilecek, toplumu düzlüğe çıkartabilecek yeteneklere sahip olduğuna inandığı kişiyi iş başına getirir ve ona belli bir işi sonuçlandırması için geniş yetkiler verir. Monarşi, liyakat ilkesi üzerine kurulmuştur. Kişisel erdem, iyi soylu doğum ya da iş yapma yeteneğine dayanır.

Mutlak monarşide, tüm iktidar tek kişidedir. Kişi toplumdaki her şeyin efendisidir.

Aristokrasi: Aristokrasinin temel ilkesi erdemdir. Her yönden en mükemmel, en seçkin, en dengeli, en uyumlu kişilerin yönetimidir. İyi insan aynı zamanda iyi bir yurttaştır yani yöneten kişidir. Aristokrasi, görevlilerin servete değil erdeme göre seçildikleri bir yönetimi anlatır.

Cumhuriyet: Oligarşi ve demokrasinin iyi yönlerini birleştiren bir yönetimdir. Aristoteles'e göre zenginlik ve özgürlüğün birleşmesi orta sınıfın üstünlüğünü sağlayacaktır ve orta sınıf toplumda erdemi temsil etmektedir. Bu yönetimde demokrasi ve oligarşinin belirgin özellikleri aynı anda ortaya çıkacaktır. Örneğin, görevlere yetkili kişilerin yerleştirilmesi işlemi kura ile yapılırsa bu işlem demokratik sayılır, seçimle yapılırsa oligarşik olur. Bir oligarşi ve demokrasi karmasının amacı, hem zenginlerin hem yoksulların çıkarlarını, serveti ve bireysel özgürlükleri korumaktır.

Tirani: Tirani de monarşi gibi tek kişinin yönetimidir. Ancak tiran yasalara uymadan toplumu kendi çıkarı doğrultusunda yönetir, yönetim şiddete dayanır, toplum değerleri tek kişi tarafından sömürülür.

Oligarşi: Oligarşiyi belirleyen ilke servettir. Aristoteles, değişik oligarşi türleri öngörür. Oligarşinin bir biçiminde yönetim kadrosunda yer alabilmek için belli bir derecede mal mülk sahibi olmak koşulu aranır. İktidar birkaç zengin kişinin elinde toplanmıştır. Bu kimseler toplumu yasalara göre değil keyiflerine göre yönetirler. İkinci tür oligarşide aranan zenginlik koşulu daha da yüksek tutulmuştur. Bu koşula uyan az sayıda zengin vardır ve iktidar onların elindedir. Üçüncü tür oligarşide yöneticiler yerlerine kendi çocuklarını atarlar, böylece iktidar babadan oğula geçer.

Demokrasi: Özgür fakat varlıklı olmayan kimseler çoğunluğu oluşturarak yönetimi ellerine alırlarsa bu yönetim demokrasi olur. Demokrasi eşitlik ilkesine dayanır. Yasa, yoksullara zenginlere oranla bir üstünlük sağlamaz. Sınıflardan biri diğerine egemen değil, ikisi de aynı ağırlıkta olacaktır.

Orta Çağ'da sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki düzeni belirleyen sistem feodalitedir. Feodal düzende sosyal yapıyı belirleyen özellik ise kişilerin toprakla olan ilişkileridir. Toprağa sahip olan kişi aynı zamanda siyasal iktidarın da sahibidir. St. Thomas, her toplumda o toplumun amaçlarını gerçekleştirecek bir iktidarın varlığını zorunlu görür. İktidarın belirli görevleri ve hedefleri vardır. Bunlar; ortak yararı, ortak iyiliği gerçekleştirmek, düzeni sağlamak, kişilerin güvenliğini, ihtiyacını, mutluluğunu gerçekleştirmektir. Toplumda bir iktidarın varlığının gerekli ve kaçınılmaz olduğunu söyleyen İbn-i Haldun, toplumda yönetilenlere oranla bir azınlığın buyruk verdiğini ve tüm halkın işlerinde yetkili olduğunu açıklar.

Rönesans'ın başlamasıyla birlikte Machiavelli ulusal birliği savunan, güçlü bir devlet kurulmasını amaçlayan bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal

Devlet kurumu farklı tarihsel dönemlerde ve farklı ülkelerde o ülke toplumunun yapısına ve iktidarı elinde bulunduranların politiklara göre şekillenmektedir.

rejimlerle toplum yapısı, sosyal yapı arasında zorunlu bağlantı bulunduğuna inanmıştır. Sosyal yapı sağlam ve sağlıklı ise bazı siyasal karışıklıklar ve düzensizlikler zararlı olmaz. Sosyal yapı bozulmuş ise en mükemmel yasalar dahi etkisiz kalmaya mahkumdur. *J.Bodin, devleti; birçok ailenin ve onların ortak mallarının egemen güç tarafından yönetilmesi şeklinde tanımlar.*

Hobbes'a göre devletin varlık nedeni barış ve güvenliğin sağlanması, adaletin eşit dağılımı, muhtaç durumda olanlara yardım etmek ve toplumun mutluluğu için gerekli yasaları yapmaktır. Liberal devlet düzeninin öncüsü olarak Locke'a göre toplum halinde birleşen, bütünleşen ve bir iktidar kuran insanların en önemli hedefleri ve temel amaçları can güvenliğinin ve mülkiyet haklarının korunması olmuştur. Rousseau, toplumsal sözleşme sonucunda manevi ve kolektif bir gücün oluştuğunu, bu kolektif kişiliğin ise devlet olduğunu söyler. *Saint Simon ise devletin siyasal ve hukuki kurumun ötesinde ekonomik bir kurum olduğunu ileri sürer. Marx'a göre sınıflara bölünmüş bir toplumda devlet, ekonomik bakımdan egemen olan sınıfın siyasal gücünü ifade etmektedir.*

Weber ve Engels' e göre devletin doğuş nedeni, sınıf farkının varlığıdır.

Weber ve Engels' e göre devletin doğuş nedeni, sınıf farkının varlığıdır. Askeri hakimiyet ile kurulan egemenlik boyun eğdirilenlerin ekonomik olarak sömürülmesidir. Devletin oluşmasında üç temel unsurun da rol oynadığı görülmektedir. Bunlar; devletin varlığını sürdürebileceği ve sınırları belli olan bir toprak parçasına sahip olması, belirli fiziki ve coğrafi sınırlar içinde yaşayan insan topluluğunun varlığı ve iktidar olgusu dediğimiz toplumsal ilişkiler çerçevesinde karar alma, onu uygulama ve uygulatma gücünün olmasıdır. *Devlet kurumu farklı tarihsel dönemlerde ve farklı ülkelerde o ülke toplumunun yapısına ve iktidarı elinde bulunduranların uyguladıkları politikalara göre şekil almaktadır.*

Bireysel Etkinlik

- Devletin yönetim biçimlerini inceleyerek her birinin avantaj ve dezavantajlarını değerlendiriniz.

Din Kurumu

Din, sosyal dokunun içinde ortaklaşa saptanmış inançlar sistemi ve en ince ayrıntısına dek kurallandırılmış törenler bütünü olarak tanımlanabilir.

İlk olarak insanların ölüm ve yok olma korkularının avuntusu olan din, giderek, yoksulluklarının avuntusuna dönüşmüştür. Günlük yaşamdaki egemen güçlerin insan zihninde doğaüstü biçimlere dönüşmüş yansımalarından ibaret bulunan din, yüzyıllar boyunca egemen sınıfların egemenliklerini sürdürebilmek için çok etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Hançerlioğlu'na göre din, bir üstyapı kurumudur ve altyapıyla belirlenen sosyo-ekonomik biçimlenmenin bir parçasıdır. Bu yüzden ki tarihsel süreçte tek ve değişmez bir din yoktur; değişen ve birbirinin yerini alan çeşitli dinler vardır. Ezilme ve sömürü, bilgisizlik ve güçsüzlük dinin ve onun kuramsal bir biçimi olan ahlakın kaynağıdır.

Din kelimesine atfedilen üç değişik anlam vardır. İlk anlam, Allah tarafından insanlara gönderilen malum, hakiki vahiy ve bu vahyin sonucu olarak Allah'a kulluk edilmesidir. Dine atfedilen ikinci anlam, onun bazı hurafe inanışlar toplamı ve bu inanışlardan çıkan hurafe bir tapınma biçimi olduğudur. Dine atfedilen üçüncü anlam ise zeki insanların hem rahatları hem de sıradan kitlelerin tutkularını dizginlemek ve onları yönetmek için geliştirdiği kurallar bütünüdür.

Din insanların yaşamlarını şekillendirmesinde sosyal, kültürel ve ekonomik alanları da içine alacak şekilde sosyal bir olgu olarak görülmektedir. Dinin bireysel etkisinin yanında, kişinin toplum içerisinde diğer insanlarla olan ilişkilerinde, davranışlarında ve ahlakında etkili olmaktadır. Din inananları birbirine bağlayarak birtakım gruplar ve kurumlar oluşturma gücüne sahiptir. Sosyolojik araştırmalar dinin bu yönüyle ilgilidir.

Din, insanların yaşamlarını şekillendirmesinde sosyal, kültürel ve ekonomik alanları da içine alacak şekilde sosyal bir olgu olarak görülmektedir.

Dinin insanlar tarafından algılanıp yorumlanması sonucu farklı şekillerde ortaya çıkan bu yönü çoğu zaman 'yaşanan din' olarak ifade edilir. Bütün toplumlarda görülen sosyal bir kurum olan din, toplumla birlikte gelişir. Sosyologlar dini, bir tanrı ya da tanrılara olan inançla değil kutsala gönderme yaparak tanımlamışlardır. Buna neden olarak böylesi bir tanımın toplumsal karşılaştırma yapmayı olanaklı kıldığını belirtmişlerdir. *Din olgusunun insan ve toplum yaşamında büyük bir öneme sahip olması nedeni ile toplumu makro düzeyde açıklamaya kalkan kuramcılar, kaçınılmaz biçimde din üzerinde durdukları, din kurumunu teorik sistemlerin bir parçası olarak ele aldıkları bilinmektedir.*

Sosyoloji alanındaki çalışmaları ile bilinen A. Comte, din olgusuna, üç hal yasası olarak tanımladığı teolojik, metafizik ve pozitivist dönemlere göre yer vermiştir. Comte, dini bir yanılsama olarak değerlendirmiş ve onun yerine sevgi, bilgi ve adalet temeline dayanan bir 'insanlık dini' kurmayı düşlemiştir. Comte'un bu insanlık dininde, dini ayinler ve törenler Hristiyanlığın inançlarından ayrı değildir. Ancak bu dinle Comte, Tanrı'nın yerine insanlığı, ermişlerin yerine bilginleri bir başka deyişle sosyologları geçirmiştir.

Dinin toplum hayatındaki en önemli fonksiyonlarından birinin sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik olması, onun öteden beri toplumda daha çok bir istikrar faktörü şeklinde değerlendirilmesine yol açmıştır. Durkheim, ilkel toplumlar üzerinde yaptığı çalışmada, dinin birey ve toplum arasındaki bağları kuvvetlendirmede etkin bir konumda olduğu üzerinde durur.

Din, toplumun bütünlüğünü, işleyişini ve ahengini bozacak davranışları, bireysel benmerkezciliği bastırmakta ve böylece kişiyi topluma uyumlu hale getirmekte büyük bir işlevsel ağırlığa sahip bulunmaktadır. Durkheim, dini sosyal bilincin yarattığı zorlamayla, bir toplumun kendi sosyal kimliğini yaratma gereksinimiyle açıklamaktadır. Bunun nedeni toplum halinde varolma duygusunun bireysel inançlardan bağımsız ve ortak inançta somutlaşma zorunluluğudur.

Din, bir sosyal kurum olarak toplumsal yapıyı düzenlerken, kendi sistemi içerisinde bireysel düşünceyi etkilemeye çalışır.

Çatışmacı teorinin öncüsü olan Marks'a göre ise din bir yandan sömürü ve sınıf çelişkilerini gizleyen bir söylem, öte yandan da ezilenlerin ve yoksulların sefaletle katlanmasını sağlayan bir afyon olarak işlev görür. Marks, burjuvanın gücünü meşrulaştırdığı ve işçi sınıfının da bu duruma boyun eğerek kendine yabancılaşmasında dini etkin bir faktör olarak görür. Weber, "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" adlı çalışmada din ile sosyokültürel ve ekonomik yapı arasında bir ilişki olduğunu ve karşılıklı etkileşimde bulunduğunu söylemektedir.

Toplum bilim çalışmalarında en yaygın din çözümlemelerinin de esas olarak Parsons'un "eylem teorisine" dayandığı ileri sürülmektedir.

Özet

- Statü, bireyin toplumsal yapıda edindiği pozisyonla ilgilidir. Rol ise, statünün dinamik yönünü temsil eder. Doğuştan kazanılan verilmiş statüler olabileceği gibi bireyin yaşam içerisinde kendi çaba, beceri ve yetenekleri ile elde ettiği edinilmiş statüler de bulunmaktadır. Kişi aynı anda birden çok statüye sahip olabilir. Bazı statüler zaman içerisinde değişmezken, bazıları daha kolay değişir. Her statü belli kurallara bağlıdır. Statüler arası ilişki ağı vardır ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Bireylerin yetenekleri, eğitim seviyesi, sahip olunan meslek, yaş ve cinsiyet statü faktörü olarak gösterilirken; bireylerin kıyafetleri, sahip olunan otomobilin markası, ev eşyalarının kalitesi de statü sembolü olarak değerlendirilir.
- Rol, bir sosyal pozisyonda yer alan kişinin davranış biçimlerinin toplamıdır. Roller; temel roller, genel roller ve bağımsız roller olarak üç grupta toplanabilir. Bireyin aynı anda birden fazla rol davranışını gerçekleştirmek durumunda kalması ve davranış düzlemini benimsememesi sonucunda rol çatışması ortaya çıkar. Rol belirsizliği ise bireyin rolleri konusunda yeterli bilgisinin olmaması durumudur.
- Bireylerin toplum içinde nasıl davranması gerektiğini ve bu davranışların kurallarını belirleyen, kişilere belli şekillerde davranması için zorlayıcı etkide bulunan, aralarında birlik ve bütünlük olan uyumlu ve örgütlü bütünlere sosyal kurumlar denir. Bu kurumlardan aile, eşlerin duygusal ve üremeye dair gereksinimlerinin karşılandığı, çocukların bakımının ve eğitiminin üstlenildiği, ortak amacı ve inançları olan bir yapıdır. Bir sosyal kurum olarak eğitim kurumları, bireylerin toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlayacak olan toplumsal kuralları öğrenmelerinde etkili rol oynayan kurumlardır. Eğitimin, toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevleri bulunmaktadır. Devlet, insanların toplumsal yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimidir ve siyasal bir organizasyondur. Farklı anlayış ve ideolojilere göre devlet tanımları da farklılık göstermektedir. Din, sosyal dokunun içinde ortaklaşa saptanmış inançlar sistemi ve en ince ayrıntısına dek kurallandırılmış törenler bütünü olarak tanımlanabilir.

Değerlendirme sorularını sistemde ilgili ünite başlığı altında yer alan “bölüm sonu testi” bölümünde etkileşimli olarak cevaplayabilirsiniz.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi statünün özelliklerinden biri değildir?
 - a) Bazı statüler doğuştan vardır, bazıları ise sonradan kazanılır.
 - b) Aynı anda birden çok statüye sahip olunabilir.
 - c) Statüler arası ilişki ağı vardır.
 - d) Her statü belli kurallara bağlıdır.
 - e) Statüler toplumdan topluma değişiklik göstermez.
2. Aşağıdakilerden hangisi Platon’un devlet tanımıdır?
 - a) Devlet, birçok ailenin ve onların ortak mallarının egemen güç tarafından yönetilmesidir.
 - b) Devletin varlık nedeni barış ve güvenliğin sağlanması, adaletin eşit dağılımı, muhtaç durumda olanlara yardım etmek ve toplumun mutluluğu için gerekli yasaları yapmaktır.
 - c) Devletin doğuş nedeni, insanların tek başlarına kendi kendilerine yetememeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başkalarının yardım ve iş birliğine gerek duymalarıdır. Bu durum beraberinde üreticiler, toplumu koruyan ve yönetenler sınıfını getirecektir.
 - d) Devletin görevleri, ortak yararı, ortak iyiliği gerçekleştirmek, düzeni sağlamak, kişilerin güvenliğini, ihtiyacını, mutluluğunu gerçekleştirmektir.
 - e) Sınıflara bölünmüş bir toplumda devlet, ekonomik bakımdan egemen olan sınıfın siyasal gücünü ifade etmektedir.
3. Aşağıdakilerden hangisi devlet biçimlerinden tirani’nin tanımıdır?
 - a) Tirani, görevlilerin servete değil erdeme göre seçtikleri bir yönetimi anlatır.
 - b) Tiraninin bir biçiminde, yönetim kadrosunda yer alabilmek için belli bir derecede mal sahibi olmak koşulu aranır.
 - c) Tiranide yönetim şiddete dayanır, toplum değerleri tek kişi tarafından sömürülür.
 - d) Özgür fakat varlıklı olmayan kimseler çoğunluğu oluşturarak yönetimi ellerine alırlarsa bu yönetim tirani olur.
 - e) Tirani de amaç, zenginlerin ve yoksulların çıkarlarını, serveti vebireysel özgürlüğü korumaktır.

4. Bireyin toplumdaki veya bulunduğu ortamdaki en temel görevlerini ve kimliğini belirleyen kavrama ne denir?
- a) Rol çatışması
 - b) Sosyal hareketlilik
 - c) Rol belirsizliği
 - d) Statü sembolü
 - e) Anahtar statü
5. Aşağıdakilerden hangisi geleneksel geniş ailenin özelliklerinden biri değildir?
- a) Geleneksel geniş ailede psikolojik ilişkiler yoğun değil, yaygındır.
 - b) Geleneksel geniş aile yapısı her iki eşin çalışmasına olanak verir. İletişim ve etkileşim söz konusu olduğunda daha demokratik bir ilişki söz konusudur.
 - c) Geleneksel geniş aile aynı zamanda hem üretim hem de tüketim birimidir. Aile içinde yaşa ve cinsiyete göre bir iş bölümü mevcuttur.
 - d) Geniş ailelerin yaygın olarak görüldüğü geleneksel toplumlarda tüm aile üyeleri dıştan gelen saldırılara birlikte karşı koyarlar.
 - e) Geleneksel geniş ailede aile üyeleri yapılan tüm eğlencelere ve törenlere birlikte katılır.
6. Aşağıdakilerden hangisi bireyin aynı anda birden fazla rolü gerçekleştirmek durumunda kalması ile yaşanan rol çatışmasına bir örnektir?
- a) Tıp fakültesinde okumak isteyen bir öğrencinin eczacılık fakültesinde okuyor olması
 - b) Bir hakimin bir suçtan dolayı karşısına çıkan oğlunu yargılamak durumunda kalması
 - c) Üniversite mezunu bir kişinin, bir şirkette temizlik işleri yapması
 - d) Askeriyede çalışan bir kişinin, çocuklarına emrindeki askerlere davrandığı gibi davranması
 - e) İlkokul mezunu birinin şirkette üst kademe yöneticisi olması
7. Bir kişinin avukat olması statü-rol eşleşmelerinden hangisine girer?
- a) Verilmiş statü-Genel rol
 - b) Verilmiş statü-Bağımsız rol
 - c) Kazanılmış statü-Temel rol
 - d) Kazanılmış statü-Genel rol
 - e) Verilmiş statü-Genel rol

8. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin ekonomik işlevinin amacıdır?
- a) Toplumdaki bireylerin gerekli beceri ve yetenekleri kazanmasını sağlamak, üretim ve tüketime önemi bilen bireyleri yetiştirmek
 - b) Toplumdaki bireylere ulusal değerleri kazandırıp ulus bilinci oluşturmak
 - c) Toplumun sürekliliğini sağlamak için toplumla uyumlu biçimde hareket eden bireyler yetiştirmek
 - d) Siyasal düzeni korumak, lider ve seçmen yetiştirmek
 - e) Bireylere toplumun kültürel mirasını öğretmek
9. Aşağıdakilerden hangisi sosyal kurumlardan biri değildir?
- a) Eğitim
 - b) Aile
 - c) Din
 - d) Market
 - e) Devlet
10. Aşağıdakilerden hangisi Hindistan'daki Kast sistemine dâhil edilmez?
- a) Paryalar
 - b) Bilginler
 - c) Çiftçiler
 - d) İşçiler
 - e) Askerler

Cevap Anahtarı

1.E,2.C,3.C,4.E,5.B, 6.B, 7.D, 8.A, 9.D, 10.A

YARARLANILAN ve BAŞVURULABİLECEK DİĞER KAYNAKLAR

- Adler, A. (2000). *Bireysel Psikolojisi, Sosyal Roller ve Kişilik*, (Çev. Turhan Yörükkan). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Akal, C.B. (2000). *Devlet Kuramı*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Baysal, A. C., E. Tekarslan (2004). *İşletmeciler İçin Davranış Bilimleri*, İstanbul: Avcıol Basımevi.
- Botton, A. (2005). *Statü Endişesi*, (Çev: Ahu Sıla Bayer), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1990). *Sosyoloji*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2007). *İşletmelerde Davranış*, İstanbul: Kişisel Yayınlar.
- Eroğlu, F. (2009). *Davranış Bilimleri*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Eroğlu, C. (1999). *Devlet nedir?*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, (Yay. Haz.: H. Özel, C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2009). *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, (Çev. Günseli Aksoy), İstanbul: Say Yayınları.
- Gökçe, F. (2009). *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Ankara: Pegem Akademi.
- Göze, A. (2000). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Gülerce, A. (1996). *Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Güney, S. (2011). *Davranış Bilimleri*, Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kapani, M. (1989). *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kılınç, T. (1991). “Rol Çatışmasını Belirleyen Örgütsel Faktörler ve Satış Elemanlarına Yönelik Sektörel Bir Araştırma”. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(1-2).
- Merter, F. (1990). *1950-1988 Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Özay, M. (2007). *Sekülerleşme ve Din*, İstanbul: İz Yayınları.
- Özkalp, E. (2007). *Sosyolojiye Giriş*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Özkalp, E., Ç. Kirel (2003). *Örgütsel Davranış*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Platon (2006). *Devlet*, (Çev: M. Ali Cimcoz, Sabahattin Eyüboğlu), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Sencer, M. (1967). "Sosyal Sınıf Kriterleri Üzerine Eleştirmeli Bir Deneme", *Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*.
- Tekeli, Ş. (1976). *D.Easton' un Politika Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: Güzray Matbaacılık.
- Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Turner, B.S. (2000). *Statü*, (Çev. Kemal İnal). Ankara: Doruk Yayımcılık.
- Uluslan, U. (2007). *Endüstri Ürünleri Tasarımında Sosyal Statü-Ürün Etkileşimi* (yüksek lisans tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Yalçın M. (1995). *Rol Çatışması- Rol Belirsizliği ve Stres Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörükhan, T. (2000). *Alfred Adler Bireysel Psikolojisi, Sosyal Roller ve Kişilik*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörüköğlu, A. (1992). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.